

פרוטוקול מס' 1/2

מישיבת ועדת החינוך והתרבות מיום ד', א' חשוון
תשי"ט (15.10.58), בשעה 9.15.

נכחו: חברי הוועדה: ש. פרסיץ - היו"ר
א. רזיאל-נאור
ד. נצר
ר. הקטין
פ. זוארץ
י. קליבנוב
י.ש. רוזנברג
י. רוקח
ח. מגורי-כהן
י. סמילנסקי
ר. צברי

מוזמנים: פרופ' ב. דינור - מטעם יד ושם
ד"ר אבידור - מנהל משרד החינוך והתרבות
ד"ר מלקמן - מנהל יד ושם
מר פלמוץ - מזכיר יד ושם

סדר-היום: דיון בפעולות יד ושם

היו"ר ש. פרסיץ: אני פותחת את הישיבה.

אתם זוכרים בוודאי שאחרי ביקורנו ביד ושם והפגישה שקימנו עם אנשי יד ושם החלטנו לשוב ולדון בעניין לאחר הפגרה, ולאחר שיהיו לפנינו הדו"חות של הוועדות שנתמנו שם ואחרי שהנהלת יד ושם תחליט על תגובתה בעניינים השונים, על דרכה נכו'. בזמן הפגרה קראנו בעתונים שוב דברים מתמיהים מאד, ואני מוכרחה לדבר בעניינים אלה בשמי אני. הדברים האלה החרידו אותי מאד. וכיוון שבעתונים הדברים לא נמסרים כמו שהם, ראיתי חובה לעצמי לא לתת לדברים אלה להכות שורשים כי אם לפני הכל לקבל אינפורמציה מהנהלת יד ושם על כל מה שהם עשו מאז בענין זה ועל התפתחות העניינים בכלל - וזאת גם כדי לאפשר לוועדת החינוך להכנס לענין ולהציע את הצעותיה לחוק הקיים.

ד"ר מלקמן: אחמול קיבלנו את ההזמנה לבוא היום לישיבה זו ומשום כך לא הספקנו להביא בפניכם את כל החומר, אבל נתתי הוראה לחלק לכל חברי הוועדה את כל החומר שברשותנו, כולל הצעת התקציב, סקירה על פעולות יד ושם לשלושה החודשים האחרונים וחומר אחר. החומר נשלח אחמול לכנסת. על פי החומר הזה יותר קל לראות מה התרחש אצלנו.

למעשה יש כאן שני נושאים: סקירה לפעולות יד ושם בזמן האחרון, מאז ביקור הוועדה בבנינו, והצעות המועצה אשר ההנהלה צריכה לדון עליהן. אתרכז עתה בסקירה מאד חטופה על פעולות יד ושם בזמן האחרון. אני רוצה לעשות זאת גם משום שדברים אלה כלל לא זכו לתשומת-לב מצד חברי המועצה ומתוך כך גם לא באו לידי ביטוי בעתונות. אותה סקירה, שגם אתם תקבלו, אפשר היה ללמוד ממנה וגם לשאול שאלות, אולם חברי המועצה רק דנו בכמה סלעי מחלוקת, בין חלק מהם ובין ההנהלה, והתעלמו מכל העבודה שנעשה אצלנו, היתה ביקורת על מדיניות הפרסומים של יד ושם, ומשום שספרים מגיעים לכל אדם ואפשר לקאות אותם כדאי לתצקב על שאלה זו.

המדיניות הכללית שלנו בענין הוצאות ספרים אפשר לנסח כך: יש לנו תכניות גדולות שאנחנו מבצעים יחד עם יו"א ושאי-אפשר לבצע אותן חוץ זמן קצר. המפעלים האלה הם: סידרה ביבליוגרפית, הוצאת

גינזי יד ושם ופנקס הקהילות. הסידרה הביבליוגרפית מקיפה מבוא גדול, שנקראה מדריך; התכנית הראשונה כבר הוצאה. הספר יצא בעריכת ד"ר פרידמן וד"ר רובינסון. זה יהיה ספר מקיף וגדול שכמוהו לא יצא עוד בארץ והוא ישקף כל המחקרים על השואה. זהו מעין מבוא לסידרה הגדולה שבה יופיעו ספרים ביבליוגרפיים על כל הספרות על השואה. המפר הראשון שיצא ענב על-ידי יד ושם אנחנו כבר רצינו למסור אותו לדפוס, אבל בגלל התכתבות עם ניו-יורק זה התעכב. אולם עוד בחודש הזה נמסור את הספר לדפוס - ביבליוגרפיה של הספרות העברית העצמאית. עכשיו אנחנו ממשיכים את המפעל הזה בעיבוד העתונות העברית, בעיקר כתבי-עת וחלק מהעתונות היומית. אחר-כך יופיעו ביבליוגרפיות על יידיש ועל לשונות אחרות וגם על השתקפות השואה בספרות של היהודים. זהו החלק הראשון של המפעל הגדול.

החלק השני הוא הוצאת גנזי יד ושם. בגנזי יד ושם נמצאים כבר כמה ספרים, שהם עכשיו בשלב של עריכה, כגון ההודעות והפרוטוקול של מועצת היהודים בביאליסטוק, שנערכו בידי מר בלומנטל. עכשיו אנו מעבדים ספרי מסמכים על שואת יהדות סלובקיה ובאוקראינה, בעיקר מינכן. כמו כן אנחנו מעבדים ומכינים לדפוס זכרונות שהוגשו לוועדה מטעם יד ושם, קיבלו פרסים וזכו לציון. עכשיו אנחנו מכינים שלושה ספרים, שניים ובעברית ואחד ביידיש. אלה הם ספרי זכרונות על כל מיני נושאים. ספר אחד יוקדש ללחימה.

התכנית השלישית היא פנקס הקהילות. ניגשנו כעת להזמנת סופרים. עיבדנו דוגמאות כדי שכל המשתתפים יוכלו לכתוב על פי מתכונת הדוגמאות שהכינינו, כדי שלא יהיה צורך בעריכה רבה. כל ההכנות כבר הושלמו ואנחנו דנים כעת עם ד"ר רובינסון, שנמצא כאן, על היקף המפעל הזה, שאנחנו מקווים לבצע תוך 4 שנים.

ספרים אחרים שיצאו ויוצאים אצלנו הם מחקרים על נושאים שונים, מונוגרפיות. בשבוע זה יצא ספרו של ד"ר דבורה צקי "אירופה ללא ילדים". אנחנו נחלק לכל חברי הוועדה הספר הזה שהוא מחקר על ניסויים שנעשו על-ידי הנאצים לעיקור. מחקרים אחרים הם על תנועת המרי והפרטיזנים מגיטו קובנה, מאת מר בראון ומר לויין וספר על הפאשיזם ויהדות איטליה, מאת מר מ. מיכאליס.

כעת אני עובר לנושא השלישי. אנחנו רוצים להקיף את כל ארצות הכיבוש שסבלו בשואה, כל השואה כולה ולא רק ארצות מסויימות. אני מצטער על כך שנתפרסם בעתונות שאנו מזניחים את יהדות יוון. על יהדות יוון נפרסם ספר, שהוזמן על-ידינו באופן מיוחד, מאת שני מחברים, שכבר יצאו להם מוניטין - מולכו ונחמה. מר מולכו אמר לנו שבקרוב יוכל למסור את כתב היד, כך שיהדות יוון תוכל לבוא על סיפוקה. יש ברשותנו גם ספר על יהדות סלובקיה. כמו-כן אנחנו מנהלים מו"מ עם חוקר ידוע ביותר בדבר מחקר על יהדות הונגריה. הוא מסר לנו שחיבר ספר בן 140 גליונות דפוס ושלא רוצה להוציא את הספר בהונגריה, כי הוא חושש שיכניסו בו שינויים. הוא רוצה לבקר בארץ ולמסור את הספר לדפוס כאן. אינני יודע אם נוכל להוציא אותו בהיקף כזה, אבל זהו ספר חשוב ביותר, כי הוא האיש בר-הסמכא ביותר בשטח זה.

אנחנו חושבים שיש צורך להוציא ספרות יותר פופולרית. יש כאלה הטוענים שצריך לעסוק רק בהוצאת ספרי מחקר אבל בעת ובעונה אחת, באותם מאמרים בעתונים תמצאו את הדרישה שאנחנו צריכים ללכת לציבור הרחב אנחנו חושבים שעלינו לעשות את שני הדברים כאחד. כך, למשל, יצא לאור ספר גדול של ג. רייטלינגר על הפתרון הסופי; אנחנו מקווים להוציא אותו יחד עם "הארץ", לקוראי "הארץ". על-כך מתנהל כעת מו"מ. הספר מכיל סקירה כללית על הפתרון הסופי, כמו שראו אותו הגרמנים וכמו שניסו לבצע אותו, ולצערנו הגדול כמעט הצליחו בזה.

אנחנו מחלקים פרקים לכל הארצות בין האנשים המומחים בשטח זה, נמצא אצלנו גם כתב יד של ד"ר פרידמן על חסידי אומות העולם, ספר גדול ומקיף יותר מאשר יצא במהדורה האנגלית, הדרך בעזרה שהושטה ליהודים בזמן המלחמה בכל הארצות. אלה הן התכניות.

כעת אסקור בקצרה מה שעשינו השנה, כלומר בתקופה מה-1 בינואר עד סוף ספטמבר. במשך 7 חדשים אלה יצאו 8 ספרים: הנער משה, מאת משה פלינקר (יומנו של נער יהודי שנספה בשואה) בשתי מהדורות, מחקרים של יד ושם, קובץ ב' (גם באנגלית), הספר שהזכרתי של ד"ר דבורז'צקי, אירופה ללא ילדים, ועכשיו החוברת של מר בלומנטל. כמו-כן נתמכו על-ידינו שני ספרים שיצאו, ועכשיו ספר הפרטיזנים. זה לא היה רק סיוע כספי, עזרנו גם בעיבוד החומר. כמו-כן יצא הספר של גב' אסתר לוריא-שפירא - אלבום ציורים מגיטו קובנה. גם זה לא היה רק סיוע כספי בלבד אלא עיבדנו יחד אתה את ההקדמה, עזרנו בעיבוד הסיגנוני, בבחירת התמונות וכו'.

נמסרו לדפוס ועומדים לצאת בחודש וזה ובחודש הבא שני ספרים: על קובנה היהודית וחורבנה, שנכתב בידי מר גורפלינקל, וגם הקובץ השלישי. לצערנו הרב המהדורה הראשונה תהיה באנגלית, משום שיש לנו קצת קשיים עם מוסד ביאליק, אבל אם המוסד לא יסתיים בתוצאות חיוביות אנחנו נוציא זאת בעצמנו. ספר אחר שיצא בשיתוף עם "קריית ספר" זהו ספר הצלת ילדים - מאה ילדי מאת ל. קיכלר, שהוא ספר פופולרי. נמסרו לדפוס, או יימסרו לדפוס: ספרו של ד"ר קרמיש - דו"ח שטרופ על חורבן גיטו ורשה וספר על חורבן בתי-הכנסת בפולין מאת מר דוידוביץ, שיצא מטעם מוסד הרב קוק. זהו ספר המכיל הרבה תמונות, לכן מתעכבת הוצאתו. לאור. כמו-כן יצא התקליט של שמאי רוזנבלום. בהוצאת התקליט הזה היתה לעזרתנו חלק רב.

פעולות אחרות שלנו הן הפעולות שקשה עליהן לדווח, צריך לראות אותן. אולם גם הן נזכרות בסקירה שלנו. הארכיון שלנו התעשר בזמן האחרון והוכר גם על-ידי המוסדות היהודיים הלאומיים כארכיון מרכזי. הקונגרס היהודי העולמי מסר לרשותנו את כל החומר שהיה ברשותנו, וכמו-כן הג'וינט מסר לנו את החלק הראשון של כל הכרטיסים שלו. התאחדות עולי רומניה החליטה לעשות מפעל גדול לרכש ארכיוני והחליטה שהמקום בו יישמר החומר הזה הוא יד ושם. אנחנו עומדים בקשרים עם ד"ר פילדרמן, היושב בפאריס, מנהלים מו"מ עם ארגון עולי בסרביה, באנו בקשרים די הדוקים עם התאחדות עולי הונגריה ועם התאחדות אחרות. אנחנו עומדים בקשר עם המכון בוורשה ובזמן האחרון קיבלנו חומר רב-ערך על השואה. כידוע זהו מכון עשיר מאד. פרופ' מרק עומד בראשו.

הארכיון שלנו משרת את כל אחד שבא לבקש את עזרתנו. מחברים רבים כבר השתמשו בו. בזמן האחרון יצא ספר של דקל; ספר זה השתמש בארכיון שלנו.

אני עובר לפרק אחר - גביית עדויות. בסקירה בכתב שנמסרה לכם תראו הסברה ענפה על כל החומר. אנחנו מקיפים כמעט את כל הארצות ובאופן שיטתי כמעבדים נושאים.

הספריה. הספריה רכשה בזמן האחרון ספריות שלמות. כל החומר בנוגע לספריה תמצאו בסקירה הנזכרת ואני אינני רוצה להלאות אתכם בדברים שכבר נדפסו.

הספריה נגשה עתה לקיטלוג מקצועי, כי בשנים הראשונות, כאשר "קפצנו" מ-2000 ספרים ל-20,000 ספרים ויותר הקיטלוג המקצועי לא הדביק את הרכישה. עכשיו אנחנו חושבים שהספריה שלנו היא הגדולה בארץ, ואפילו אין להשוות אותה עם ספריות אחרות בעולם, גם לא עם ספריות וינה. ספריית וינה אמנם עשירה בשטחים מסויימים, אבל היא עניה בשטחים אחרים. אין בה, למשל, ספרים ביידיש, בעברית ובספות סלבויות, בעוד שאצלנו נמצאים ספרים מכל הלשונויות. לכן הספריה שלנו היא אחת העשירות ביותר בעולם. היא מרכזת כל הספרים החשובים. כאמור נגשנו לקיטלוג מקצועי ואנחנו מקווים כי בשנה זו נחקדם בשטח זה.

הוצאתנו חוברת יחד עם התאחדות עולי רומניה ברומניה, באנו בקשרים עם התאחדות עולים וגם ארגונים שונים. אנחנו תומכים, למשל, בהקמת ספריה לשואה בחיפה, אשר. תוקם על-ידי ארגון אסירי הנאצים לשעבר. אנחנו עוסקים גם בפעולות הסברה אחרות הנזכרות בסקירה שלנו בעמודים 1 ו-2.

עכשיו אנחנו ניגשים למפעל חשוב: ניגשים כל

הפרטיזנים. זה נעשה על-ידי איש שהוא מומחה בשטח זה, מר טהננבליץ. מר טהננבליץ כבר ניגש לפעולה. חוקם ועדה ציבורית המורכבת מפרטיזנים לשעבר אשר תעמוד לימינו בביצוע עבודה זו. מר טהננבליץ הכין כבר תכנית מפורטת על הפרסומים שייעשו בשטח זה.

ישנה עוד בעיה אחת והיא בעיית הבניה. בשל כך

ניגשנו לביצוע הבניה למבנה הזכרון. החלק הראשון של המעולות האלה כבר הושלם כמעט - הציבה ומילוי בהר הזכרון - ונתקבלו כל הנתונים למכרז לבניה זו. התכנית ישנה ועכשיו גם הנתונים להוצאת מכרזים לקבלנים. אני רוצה להוסיף מלים אחדות לענין זה.

על התכנית הזאת, על המדוכה הזאת, ישנו כבר זמן

רב. היו סימפוזיונים ודיונים בהשתתפות אנשי ציבור, אדריכלים וכו', וכמו כן נתקיימו דיונים עם ההנהלה וצם מומחים. עכשיו הגיעו לתכנית מוסכמת אשר נתקבלה על-ידי ההנהלה, האדריכלים והמומחים שליד ההנהלה. התכנית נתקבלה גם על-ידי "ועידת התביעות", שהיא גם-כן תומכת בא. כיום אנחנו יכולים לפרסם את המכרז הזה. אולם אני מצטער שהיו אנשים במועצה אשר אחרי הדיונים האלה ואחרי שכבר גובשה תכנית באו פתאום בהצעות על תכניות גראנדיוזיות של 15 מיליון, בעוד שהתכנית שלנו רחבת-כמה במיליון ל"י בקירוב. הם טוענים שאנחנו צריכים לחכות אפילו 10 שנים ובלבד לבצע את התכנית הגדולה. אולם אחרי כל כך שנים של דחיה ומאחר שהתחייבנו בפני האדריכלים עלינו להוציא את המכרזים האלה. כל דחיה נוספת תגרור אחריה ביזבוז כספי הציבור.

זהו מה שרציתי למסור בקיצור. אולי ד"ר

אבידור רוצה למלא אחרי.

ד"ר אבידור:

אני חבר בהנהלת יד ושם, בחוקף התקנון שאושר על ידי הממשלה, אבל אין לי יפוי-כוח מטעם ההנהלה להביא את הבעיות. אני רוצה למלא את העובדות בהעלאת בעיות שונות, כפי שאני רואה אותן.

אתם יודעים שנערכה ביקורת מטעם מבקר המדינה ביד ושם, והיא ציינה דברים לחיוב וגם לשלילה; כמה דברים הטעונים תיקון תוקנו על ידי יד ושם והיא ממשיכה לתקן במידת יכולתה. אולם מלבד הביקורת של מבקר המדינה ישנה הביקורת של העתונות, והיו מאמרים ודיונים כוערים במועצה. הייתי רוצה להעלות בפניכם 8 ענינים הנראים לי כסלעי מחלוקת בין חלק של המועצה וההנהלה. ואני אולי אציין כמה עקרונות באופן בולט כדי שתבינו מה הם היסודות של הילוקי-הדעות.

הרושם שלי הוא, כחבר היושב בהנהלה ושומע וקורא כל מה שמפרסם על נושא זה, שחלק מהברי המועצה, ניצולי השואה, אלה שהיו בגיטאות וביערות, אלה שלחמו, דעתם היא שכל ענין יד ושם הוא ענין של ניצולי השואה, הם המייצגים של ששת המיליונים. אמנם הם מוכנים לשתף אחרים, אבל העיקר זה הם, הם יד ושם. ומכאן מסקנות: הנהלת יד ושם צריכה להיות מורכבת מהם ולא רק מאחדים מהם; עובדי יד ושם לא די שרובם הם ניצולי השואה - כולם צריכים להיות ניצולי השואה, הם צריכים לקבוע הכל.

דבר שני: לדעתם יד ושם צריך להיות מוסד עממי בלבד, מוסד בשביל העם, והוא צריך לעסוק רק בענינים - או בעיקר בענינים - עממיים - פרסומים עממיים, מחקרים עממיים. ומכאן מסקנות מרחיקות לכת: אם ישנה מערכת לפרסומים היא צריכה להיות מורכבת מאנשים ניצולי השואה בלבד, לאו דווקא אנשי מדע. הם אומרים בפירוש שבמערכת צריכים להיות אנשים שאינם אנשי מדע, לכן אין צורך במחקרים של אנשי מדע, אין צורך להכניס אנשי מדע צעירים, צריך להסתפק במה שעושים ובמה שיכולים לעשות ניצולי השואה.

לעומתם יש חברים אחרים בהנהלה האומרים:

נכון, ניצולי השואה חיים אתנו והם בשר ודם, צריך לנצל כל מה שהם יכולים לעשות, אבל את השואה צריך להנציח לא רק לדור זה אלא לדורות הבאים; אי-אפשר להסתפק במחקרים של אנשים החיים כיום, אנחנו מחוייבים להכניס אנשי מדע ומחקר צעירים, אשר אם כי לא חיו את השואה הם צריכים להנציח אותה לדורות הבאים ואי-אפשר להסתפק רק בדברי האנשים התינים; אנחנו מוכרחים לחקור את כל

המסמכים, אשר אם לא נאסוף אותם עכשיו יאבדו, כי יש כאלה שבזדון משמידים אותם. לכן הם אומרים: נכון, זה צריך להיות מוסד למחקר עממי, אבל לא רק עממי, צריכים להיות יסודות מחקר יסודיים לדור שלנו וגם לדורות הבאים. לכן הם מתנגדים לאותו חלק של המועצה בדבר כל מיני הסכמים עם האוניברסיטה, מפני שהם אומרים: יש אנשים שיודעים זאת, הם יעסקו בכך. אבל אנחנו אומרים: אנחנו צריכים להניח יסודות מדעיים למחקר.

הדבר השלישי: חלק מחברי המועצה טוענים: יד ושם נוצר כדי להנציח את השואה אבל גם את הגבורה והלחימה. לדעתם יד ושם עוסקת יותר מדי בהנצחת השואה ופחות מדי בהנצחת הגבורה. על זה אפשר לענות: יד ושם עוסקת גם בזה וגם בזה, צריך למצוא את האיזון ועל זה אפשר להתווכח - אם ההנהלה עושה זאת או לא.

הדבר הרביעי: אין הציבור הישראלי ויהדות הגולה חיים למדי את השואה, שוכחים, מתעלמים. באים המבקרים ואומרים: ההנהלה אינה עושה די. ההנהלה עושה כמיטב יכולתה להסביר, אבל אם הציבור אדיש, זה לא ענין של ההנהלה. ענינים של שואה אולי מתחת לסף ההכרה רוצים לשכוח. אולם זוהי ביקורת עניינית ויש מקום לדון בבעיה זו.

הענין החמישי: היחסים עם ועידת התביעות היהודית. יש במועצה חברים - מיעוט - הטוענים: ארגון התביעות הזה, אשר כולל בתוכו כל הארגונים היהודיים הבינלאומיים, לא צריך לתת לו זכות להחליט. יד ושם בארץ צריכה להחליט. ידוע לכם אולי שתקציב יד ושם מורכב כך: 50% מועידת התביעות ו-50% מהממשלה והסוכנות. טוענים אחדים: ועידת התביעות את הכסף חייבת לתת, אפילו יותר ממה שהיא נותנת, אבל דעה על יד ושם לא צריכה להיות לה. הם מתנגדים שבהנהלת יד ושם מחצית החברים יהיו נציגי ועידת התביעות (אם כי הועידה לא מנצלת את מלוא זכותה). על כך עונים נציגי הארגון באמריקה: ראשית כל, מבחינה מוסרית מי נותן לכם את הזכות לייצוג בלעדי של השואה וניצולי השואה? חוק יד ושם הוא חוק של הכנסת, אבל האם יוכל לתול תחולה חוקית ומוסרית אם אומרים: לכם, יהודי העולם, אין דעה בענין זה? אולם יש גם נימוק אחר: תקציבי. אתם יודעים שמכספי השילומים חלק גדול מאד בא לישראל וחלק קטן ניתן לועידת התביעות בשביל היהודים, ניצולי השואה, שנשארו מחוץ למדינת ישראל. מתוך הכסף הזה, שנועד ליהודים באירופה, נותנת ועידת התביעות ליד ושם ומכסה 50% מתקציבו. כלומר, באופן חוקי ועידת התביעות יכולה לומר: לא ניתן אף פרוטה, תיתן הכנסת את כל התקציב כי זהו חוק שלה. לכן אין לנו שום זכות מוסרית לשלול חוזה-דעת מועידת התביעות.

הענין הששי: במועצה יש חברים הטוענים שלמועצה צריך לתת הרבה יותר זכויות מאשר יש לה לפי החוק והתקנות. למשל, למועצה ניתנה זכות גדולה מאד, לאשר את התקציב, אבל יש הגבלה מסויימת: בהנהלה מגישה הצעת תקציב ולמועצה יש רשות, בתחום התקציב המוצע, להציע שינויים. טוענים אחדים מחברי המועצה: לפני שהנהלה קובעת את הצעת התקציב עליה לשאול את המועצה, לקבל אישור על ההצעה המוקדמת. אנחנו אומרים: זה בלתי אפשרי, כי עלינו לבכר קודם עם ועידת התביעות כמה היא מוכנה לתת, מפני שהממשלה אינה רוצה לשמוע על תקציב לפני שאנחנו יודעים מה נקבל מחו"ל. כמובן שהמועצה יכולה להכניס שינויים, אבל היא לא יכולה לקבוע, כל עוד אין לנו מקורות הכנסה אחרים זולת אלה.

הענין השביעי: יש חברי מועצה האומרים - אין יד ושם עושה די במפעל ההרשמה. והנה, בארץ אנחנו עושים את המכסימום, ועשינו הרבה מאד. אבל הם טוענים: צריך לעשות הרשמה בחו"ל. דיברנו על-כך, רבים מחברי ההנהלה רצו בזה, אולם מה לעשות כאשר יהדות הגולה אומרת: לא! הקונגרס היהודי העולמי, כל הארגונים היהודיים באנגליה, בקנדה ובארצות אחרות אומרים - מנימוקי שלהם, מוצדקים או לא מוצדקים - לא! מדינת ישראל אינה יכולה לערוך הרשמה של החללים בלי הסכמתה של יהדות אמריקה ואילו יהדות אמריקה אומרת: לא! אי-אפשר להתווכח אם צודקים או לא, אנחנו, על כל פנים, איננו יכולים לכופף עליהם. גם ועידת התביעות אומרת: כסף להרשמה כזו לא ניתן

והדבר האחרון: על כל העניינים האלה - חילוקי דעות רעיוניים וחילוקי-דעות של גישות, שאפשר לדון עליהם מבחינה עניינית - על כל אלה נוספו בעיות אישיות, בעיקר של 4 מניצולי השואה, אנשים חשובים, עובדי יד ושם, אשר מטעמים אלה או אחרים נמצאו בלתי מתאימים לתפקיד זה או אחר. העם היהודי בעולם והעם היושב בציון חייב לניצולי השואה הרבה, יתכן של-4 איש אלה העם היהודי צריך לתת כבוד ויקר ולדאוג לקיומם, אבל אם הם אינם יכולים למלא תפקיד מסויים ביד ושם יד ושם צריכה להסיק את המסקנות. אי-אפשר להפוך עניינים אישיים, באימצלה של עקרונות, לעניינים עקרוניים - וזהו מה שנעשה בעתונות.

רבותי, הרבה עניינים שבביכול סוערים היום, למעשה אילו היה עליהם דיון ענייני, לגופו של עניין, מזמן אפשר היה לפתור, אבל כאשר קושרים עניינים אישיים לעניינים עקרוניים הבעיה הופכת מסובכת. חבר הנהלה (הולך לשיבת המועצה קשה לא להתווכח ולדון לגופו של עניין כאשר קמים אנשים, ניצולי השואה, נכי מלחמה, ולעניינים הענייניים מוסיפים את הנימה האישית של ששת המליונים, של אלה שראה אותם שנפלו, ולי, שנפלו אמנם קרובי אבל אני לא ראיתי, קשה לי להתווכח באופן ענייני, כאשר אומרים לי: אני עשיתי זאת, על גבי זה עבר. על כן אני רוצה שתבינו את ההסתכסכות הזאת. אלה דברים בלתי נמנעים מפני שהם קשורים בבעיות ובעניינים אישיים. והקושי שלנו הוא בזה שאנחנו מצד אחד איננו יכולים לענות ולפגוע באנשים אלה באופן אישי, אבל מצד שני אנחנו צריכים לפעול באופן ענייני. בדיוניכם אתם צריכים להשתדל להפריד בין הטענות הענייניות ובין העניינים האישיים.

פרופ' ב. דינור:

ההנהלה בחרה בוועדה בת שלושה חברים אשר תבדוק את כל הטענות האישיות ותביא הצעותיה להנהלה. הוועדה בדקה והגיע למסקנות שהנהלה אישרה. אני רוצה להעלות פה שני עניינים אישיים.

העניין של רחל אורבך, אשר היתה מנהלת מדור העדויות. הטענות שלנו היו שהיא לא מוציאה את כל התקציב שעומד לרשותה. במשך שנתיים לא הוציאה כמעט את מחצית התקציב. וזאת מפני שיש לה שיטה משלה: היא רוצה לדובב את העד, להכניס אותו למצב רוח מתאים שבו יוכל לספר כראוי את זכרונותיו. היא מעריכה את שיטתה כשיטה מקורית. קראתי את העדויות ולא התרשמתי. הקימונו ועדה, אשר השתתפו בה חברים מהפקולטה לסוציולוגיה של האוניברסיטה, אולם למעשה היא ביטלה את תכנית העבודה. הצענו לה לעמוד בראש המחלקה לגביית עדויות לגבי פולין. היא חושבת שאין אני מומחה בהיסטוריה מפני שלא הייתי בשואה, כך היא חושבת על כל ההיסטוריונים והסוציולוגים.

ד"ר מלקמן:

הוועדה המתמדת, אשר נתמנתה על-ידי המועצה, רצתה גם-כן לטפל בזה, והיתה הצעה של אחד מידידיה, המבוססת על פשרה בין עמדת ההנהלה ועמדתה. כאשר הביאו בפני הוועדה הזאת את מסקנות ההנהלה, אותו חבר אמר: אני מסיר את הצעתי מסדר-היום וכל חברי הוועדה קיבלו את המסקנות האלה.

פרופ' ב. דינור:

העניין האישי השני הוא של מר נחמן בלומנטל. הוא ישב בתל-אביב וניהל את הספרייה. במשך שנה וחצי היו 500 ספר. אמרנו לו: חשב בתל-אביב ותעסוק בעבודת מחקר. מאז גדלה הספרייה מ-500 ל-25,000 ספרים. אבל הוא לא מילא את ההתחייבות. אדם מקבל משכורת ואינו ממלא חובתו. הוא עלה הון תועפות. אז באה ההנהלה והציעה לו הצעה אחרת: אם אתה רוצה לעבוד כפקיד תבוא לירושלים, תבוא כל יום למשרד; אם אינך רוצה אנחנו יכולים לשלם לך מפרעות, לפני הכללים של ש כר סופרים. לשאר האנשים אין טענות אלא טענה שלא מתחשבים די בדעתם. זהו המצב לגבי העניינים האישיים.

עכשיו אני עובר לעצם הדבר. אני חשבתי שאם אנחנו מקימים מכון מרכזי כלל ישראלי הוא צריך לחקור, וכדי לחקור הוא צריך ליצור תנאים למחקר. מה הם התנאים? - ראשית כל חומר - ספרייה, ארכיון, ביבליוגרפיה - חוקרים והדרכה למחקר. בגרמניה קיימים 5 מכונים מחקר, בכל העולם חוקרים; האם אנחנו נגיע לידי כך שכל חקר אסון ישראל יהיה נחלתם של

אלה אשר הרגו אותנו וחבריהם? אולם במועצה שמענו טענות: מה זאת אומרת מחקר? מה שאנחנו מעידים זהו העיקר. אך אנחנו התכוונו למחקר מדעי רציני, ולכן חתמנו על הסכם עם האוניברסיטה, שהיא, על אחרייתה, מקימה מכון למחקר. היא תבחר מי יעמוד בראשו והיא תעמיד לרשותו כוחות מחקר. אמרתי בפירוש: יד ושם איננו יכול להקים מוסד להדרכה ולמחקר, זה לא ענין של מוסד פרטי. לשם כך קיימת אוניברסיטה. ואם כי האוניברסיטה לא החלה בה מהרעיון אנחנו הכרחנו אותה. היא חתמה על הסכם ל-10 שנים.

אחת הטענות של גולדמן ואחרים היא: אין צעירים שעוסקים במחקר. ואני רוצה להגיד לכם, בכל המכונים היהודיים של יו"א החוקר הצעיר ביותר הוא בן 60. אין בכלל דור צעיר של חוקרים. שאלנו את עצמנו: מה יהיה? וזה נכון במה שמאשימים אותי, שאני השתדלתי לקרב צעירים למחקר זה. ויש לנו צעירים, לאו דווקא מילידי הארץ אלא מארצות שונות, העוסקים בזה. אחד מהם, למשל, נולד באושביץ, נלחם במלחמת השחרור, הגיע לדרגת רב סרן וכאשר השתחרר מהצבא בא לעבוד בגביית עדויות. כעת הוא רוצה להשלים את השכלתו. בדרך-כלל, בתנאים שווים, אנחנו מבכרים אנשי השואה מכל הארצות. בא עורך-דין מפורסם, פציל בתנועה הפרטיזנית ביוגוסלביה, וביקש לעבוד אצלנו. גב' אורבך פסלה אותו מפני שאינו יודע יידיש. אנחנו אמרנו: יהודי מיוגוסלביה שנלחם ובעל השכלה, כדי לגבות עדויות מיהודי יוגוסלביה הוא אינו זקוק ליידיש.

אני חושב זאת לזכות גדולה ליד ושם שיצרנו אחד המרכזים הגדולים ביותר. בעיית המחקר היא גם בעיית רמתו. מחקר, כדי לעמוד על רמה, צריך לבדוק את העובדות, ואנחנו בודקים כל דבר ודבר. קיבלנו ספר, התחילו לבדוק את הספר, אם התעודות מקוריות, אם התאריכים נכונים, וכיוון שלא היו התעודות המקוריות חיכינו לצילומים מניורנברג. זה עיכב את הספר בשנה וחצי. האיש שחיבר את הספר טוען: מה ז.א.? אני בר-סמך. דברים כאלה מעוררים רוגז אולם אנחנו מוכרחים לבדוק את העובדות ולא נסתפק בזה שמישהו אומר: אני ניצול, אני מכיר את האמת. אנחנו שואפים ועושים את המכסימום שביכולתנו לרמת מחקר גבוהה.

הייתה ביקורת על פינקס שבאלי. פינקס שבאלי הוגש לנו, אנחנו דרשנו את הצילום, שהוא בברית המועצות, לא השגנו אותו, קיבלנו חלק מאמריקה, אחר-כך בדקנו וראינו כיצד להשלים, בדקנו כל שורה אם היא נכונה. העורך ענה על זה והו כיה מה שהוכיח. זו הייתה ביקורת של אותו בלומנטל, הייתה הנה, ודבר...

האיש הזה, שקודם הסכים וקיבל פיצויים, אחרי שקיבל את הפיצויים דרש להיות חבר מערכת. אנחנו אמרנו לו שהוא אינו יכול להיות חבר מערכת, הצענו לו עבודה, שישב בירושלים. בשביל להיות חבר מערכת צריכה להיות אמונה סאדם ואין אנו מאמינים...

שאלה אחרת היא שאלת גבולות המחקר. אני חתמתי על הסכם עם ועדת התביעות, כאשר הבאתי את התכניות הסכימו לשלושה דברים: להשתתף בבנין, לפינקס הקהילות, לביבליוגרפיה ולארכיון. נעבור לשלושה מפעלים אלה.

מה השגנו בביבליוגרפיה? זהו מדריך חשוב ביותר משום שיש ביבליוגרפיה של 60 אלף כרטיסים. ד"ר רובינסון מתאר את המפעלים והחלטנו לתת מורה דרך איפה אפשר למצוא ביבליוגרפיה לכלל הבעיות. אנחנו עומדים למסור לדפוס את הביבליוגרפיה בעברית.

פינקס הקהילות. בנדון זה הייתה עבודה מוקדמת. ראשית כל צריך היה לקבוע: איזה קהילות? אחרי עבודה מאומצת קבענו כרטיסיה הכוללת את כל השמות של הישובים היהודיים. היא מקיפה למעלה מ-30 אלף ישובים יהודיים עם נתונים רשמיים. אני חושב את עצמי קצת בקי בתולדות ישראל בדורות האחרונים, וכאשר שאלתי אנשים שונים מה הוא לדעתם מספר הקהילות, המספר המכסימלי שהגיעו אליו היה 10 אלפים. אנחנו אמרנו שאנחנו זקוקים לביבליוגרפיה ואספנו ביבליוגרפיה - 120 אלף יחידות ביבליוגרפיות לתולדות הקהילות. את הביבליוגרפיה בת 120 אלף יחידות אי-אפשר כמובן לפרסם, אבל בתכנית-שלנו לסדר מדריך בשביל אלה שיבואו לחקור בשטח זה.

פיננסים, כדי שנוכל לגמור תוך 5 שנים. לפי התכנית הוקמה מערכת אשר תכתוב תולדות כל קהילה וקהילה. התולדות יכללו תולדות הקהילה ומולדות השואה. אנחנו מקווים שמפעל זה יוצא לפועל.

ביחס לדוקומנטציה. חשבנו שעלינו לאסוף כמה שאפשר תעודות ומסמכים מקוריים ואם אי-אפשר להשיג את המקור - לצלם אותם. אולם התעוררה השאלה מה הם הגבולות הכרונולוגיים? האם צריך לחקור כיצד הרגו, כיצד ניצלו, או אולי יש גם לחקור כיצד הגיעו להרג, כיצד בשל הרעיון הזה, כיצד הוכשרו העמים לכך. נקודה השקפתי היתה, שזוהי השואה הגדולה ביותר **אצל** לישראל, משום שפעם ראשונה ארגנה מעצמה גדולה את הרג היהודים והשתמשה בשנאת ישראל בכל העולם כדי להכשיר אותו. כל עם ישראל נחל הבוסה איננה, לכן חובתה הראשונה של מדינת ישראל היא לחקור כיצד קרה הדבר. האם אנחנו בטוחים מה מכשירים עכשיו ברוסיה? לכן אמרתי שהחקירה צריכה להתחיל מסוף שנות ה-70, כי אז בפעם הראשונה הסתדרות מיוחדת ששמה לה למטרה להשמיד את היהודים. לכן צריך להקים מכון שידריך חוקרים, ובאתי על כן בדברים עם האוניברסיטה. טוענים אלי: אם כן תחקור את המן. צריך להבין שבאופן בלתי אמצעי היסלר היה ההמשך. דה-לגרד, חבר האקדמיה בהיידלברג, כתב ב-1887: עם חילדקים לא מתוכחים, אותם משמידים. ב-1894, באסיפה של מורים בשטוטגרט, אמר פידלר, שניה מתנגדי האנטישמיות: רבותי, אל תעשו לעצמכם אלוזיות - הענין הוא לא רדיפת היהודים אלא ההשמדתם. והפרוטוקולים של ועדני ציון?

אני מוכרח להגיד: קצה נפשי בכל זה, קצה נפשי בוויכוח עם אנשים האומרים: זה לא עניננו, יבואו אחרים לחקור. מה פירוש הדבר - האם מותר לנו לזייף? אני חושב שהמפעל של המכון לחקר הוא מפעל גדול. אתן דוגמה: עכשיו יש 4 צעירים שחוקרים ב-4 בעיות. הבעיה הראשונה היא: העתונות הבריטית ועמדתה לגבי הנאצים ורדיפות היהודים בימי מלחמת העולם השנייה. היו שטענו: מה זה שייך לנו? בחור אחד - לא אזכיר את שמו - אמר: נניח שאני בור (ואני יכול להגיד שאופן דיבורו מאשר הנחה זו); הוא מתווכח עם מזר ואומר: אנחנו ניתן נושאים ואתם תחקרו.

זוהי בעיה עקרונית: האם יד ושם יהיה מוסד מדעי שיעזור במלחמת ישראל לקיומו וילמד לקח. הם טוענים: מה ז.א. לקח? תפרסמו חוברות על הלקח של חיים ויענקל. אולם עדות היא לא זה מה שאובן אמר; ספרות אנטי-שמית - זו עדות. זהו מה שרציתי להעיר לבעיית גבולות המחקר יש עוד שאלה דומה. בדו"ח-פלל עדות מה היא? מה שאנשים מספרים או גם תעודות? אנחנו חשבנו - תעודות ראשית כלל עדות בעל-פה גם כן חשובה אבל תעודות חשובות יותר.

אני עובר לרישום. היתה בעיה של רישום. זה לא נכון שלא עשינו נסיונות צח"ל. שלחנו שליחים לארגנטינה, לבראזיל, לצרפת; אני בעצמי הייתי בארצות הברית וקראתי לישיבה של כל ה"לנדסמנשפטנים". ההתנגדות מצידם היתה כפולה: בני אדם אינם רוצים להעלות את זכרון האנשים, אינם רוצים להעלות שמות, רוצים לשכוח. משום-כך מספר האנשים שירשמו יהיה קטן וזה יחזק את טענות אלה האומרים שהנאצים לא השמידו כל-כך הרבה יהודים. בארגנטינה, בה יושבים כ-400 אלף יהודים, בקושי רב הגיעו ל-10 אלפים דפי-עד. זה המכסימום שהיה, למרות שאלה הם יהודים מאירופה, ביניהם חלק גדול מניצולי השואה. בארצות הברית לא הצלחתי למרות שעשיתי כמיטב יכולתי.

משרד החוץ כאן העיר את השומת-לבנו והביע דעה שאולי כחף להפסיק את כל המפעל. ענינו: בישראל אנחנו צריכים להמשיך במפעל, פה יש לנו אמצעים אחרים. אני חושב שההישג שהשגנו בישראל, במיליון דפים המכילים 1.5 מיליון שמות, זהו דבר עצום. המסקנו כעת מפני שראינו שמספר הכפולים הולך ורוב. הלכו לפעמים לאותו איש פעמיים. נעת מטודים כרטיסיה ומקבלים מי שמופיע בעצמו. הוועדים ליד ה"לנדסמנשפטנים" דרש מאתנו לקיים את הרישום מחדש. אמרתי שהארגונים העולמיים מתנגדים לזה וגם משרד החוץ מפקפק. אם אנחנו אומרים שבישראל עצמה יש 1.5 מיליון שמות זה מוכיח את אמיתות הדבר.

עכשיו אני עובר לטענות שאין אנחנו דואגים
 ללחימה. מהו המצב? המצב הוא שכ-6 מיליון יהודים נהרגו. אשר למספר
 הפרטיזנים היהודים יש חילוקי-דעות: המגזימים אומרים 20 אלף ואילו הממעיטים
 אומרים 10 אלפים. הטלנו על מר כהנוביץ לאסוף את שמות כל הפרטיזנים. אנחנו
 רוצים להוציא פינקס שמות הפרטיזנים, אבל אין אני מוכן לזייף את ההיסטוריה.
 אחד כתב ספר על תולדות עיירה מסויימת; פתאום נזכר ואמר: אני מוכרח להוסיף
 פרק - כלום בעיירה זו לא היו פרטיזנים?

אנחנו עושים כמיטב יכולתנו לתאר את הלחימה
 כמו שהיתה. הם החליטו שהקובץ הרביעי צריך להיות מוקדש ללחימה. אני הודעתי
 להם שאנחנו מקדישים קובץ ללחימה והם הכניסו זאת כדרישה. הם דורשים לרשום כל
 החיילים שלחמו בצבאות הברית. אנחנו נרשום יהודים שלחמו בעצמם ולא אלה
 שגויסו.

ההסכם עם החברה ההיסטורית. זה עורר תרעומת
 גדולה, ובאחד העתונים נאמר: זהו ענין פרטי - אדון דינור שיין לחברה
 ההיסטורית. אנחנו צריכים לכתוב פינקס הקהילות עכשיו, אחרי השואה. לפי
 תוזה עם גרמניה יש ארגון שיכול לקבל את השרידים. אנחנו אמרנו: אם נביא
 חלק מהארכיון של קהילה, הרי הארכיון אינו תעודה, זה שריד חי, ערכו בחטיבות
 ולא בתעודה. יש, למשל, חטיבה של נרשמים, זהו חלק מחיי הקהילה. אולם החברה
 ההיסטורית אינה יכולה לעשות זאת בעצמה. סייענו לה, היא גייסה כספים והיא
 התחייבה למסור ליד ושם כל החומר על השואה. אבל אנחנו נסייע להביא ארכיונים
 במקורם או בצילומם. הבאנו ארכיונים, או שרידי ארכיון, של יותר מ-1000
 קהילות. עכשיו מנסים לקבל את הארכיון של המבורג, שהיא אחת הקהילות הוותיקות.
 אני חושב שלא נעשה בעולם שום מפעל כזה, ופה האנשים טוענים: זה לא שיין לנו.
 סיפרתי לכם ששלחנו איש מיוחד אשר העתיק את כל החומר ב"פוריין אופיס" שנוגע
 לרדיפות היהודים עד השנים שהרשו לו. הרשו לו עד השנים 6-7. העתקנו את כל
 החומר על היהודים מהמשרד לעניני חוץ של גרמניה במשך כל השנים. בעזרתנו
 מקבלים מפולין צילומים לאלפים וגם מארצות אחרות. יש כיום ברשותנו ארכיון
 גדול ביותר לתולדות הקהילות, הגדול ביותר שקיים בעולם.

אשר להסכם שלנו עם ועידת התביעות. הם רצו
 לתת כסף למפעלים ולא ליד ושם. כזכור מבצע ארוסלן עורר תרעומת. בארוסלן
 צלבנו למעלה מ-20 מיליון תעודות, מהם כ-8 מיליון נוגעים ליהודים. זהו
 המבצע המיקרופילמי הגדול ביותר שהיה אי פעם בעולם. בארוסלן נמצא ארכיון
 של תעודות גרמניות שנחפסו בזמן המלחמה. לפי ההסכם צריך היה להחזיר תעודות
 אלה לגרמנים כאשר נוסד יד ושם. לאחרי שההסכם היה כבר חתום בידי הממשלות
 הוא בוטל והאריכו את התקופה לעוד 5 שנים כדי שנוכל לצלם. היות ואין
 הבדל שם בין תעודות הנוגעות ליהודים ובין תעודות אחרות נאלצנו לצלם את הכל.

לענין הבניה. אתם ראייתם מה שבנינו.
 ועידת התביעות הודיע לנו: אם תקבלו השנה תקציב ניתן לכם מצידנו כדי לבנות
 ואם השנה לא תקבלו נבטל השחתתנו. קימנו סימפוזיון של ארכיטקטים והוחלט
 על שני בנינים: אוהל יזכור עם נר תמיד, אפר הקדושים ובלית-כנסת קטן, כדי
 שיוכלו להתייחד בו האנשים הבאים לשם. הבנין של אוהל יזכור ייבנה כך
 שיאפשר בניית מוזיאון. כמו כן יוקם מגדל בגובה 35 מטר. כעת מציעים לנו
 להקים ועדה ולדון מחדש בענין. מר שנהבי טען שזוהי חרפה לבנות אוהל ולא
 בנין שיעלה 6 מיליון.

היו"ר ש. פרסיץ:
 אני מרשה לעצמי להעיר כמה הערות אישיות.
 כאשר קראתי את כל הדברים שנכתבו בעתונים
 ראיתי חובה לעצמי להעלות את הבעיה באחת הישיבות הראשונות של הוועדה לאחר
 הפגרה, כדי לאפשר לפרופ' דינור ולכל הצופים בזה להגיב על הדברים. אני
 חפצה להגיד לכם שאין אנחנו מוכנים לקבל כל מה שנכתב בעתונים, אם כי אנחנו
 חפצים לדעת את כל הדברים כמות שהם. לכן, לא דחיתי את הדבר. אנחנו נחזור
 לדון בבעיה בכללותה, כי זוהי אחת הבעיות הרציניות ביותר, מכל הבחינות, גם
 מבחינה לאומית, מחקרית וגם מבחינה מדינית.

פרופ' ב. דינור:
 כמה מחברי ההנהלה, אנשים חשובים, הודיעו לי
 שאינם רוצים להשתתף בוויכוח ברמה כזו. אנחנו
 נכניס הצעה על התפטרות קולקטיבית. אינני אדם צעיר, כל יום יקר לי, אין לי
 להתווכח ולענות על זה שביזבזתי מיליונים.
 אני מזמין את החברים שלא היו ביד ושם ל